الگوی تربیت فرزند در خانواده سالم از منظر روایات معصومان(ع) و روانشناسی

مجتبی فائق
استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، زاهدان، ایران(نویسنده مسئول)
faegh@quran.ac.ir
محمد روشن
دانشیار و ریاست پژوهشکدهٔ خانوادهٔ دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
m-roshan@sbu.ac.ir

چکیده
پژوهش حاضر با هدف ارائه الگوی تربیت فرزند در خانواده سالم بر اساس دو منظومه فکری روایات معصومان(ع) و روانشناسی تربیتی انجام شده است. این مطالعه از نوع تحقیقات کیفی با رویکرد تحلیل مضمون و تطبیقی است. داده‌ها از طریق مطالعه روایات و کلام امامان معصوم(ع) و منابع معتبر روانشناسی تربیتی گردآوری و با روش تحلیل محتوای استقرایی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها حاکی از آن است که الگوی تربیت فرزند در خانواده سالم در قالب چهار مضمون اصلی نظام می‌یابند: شاخص‌های شناختی-عقلی (شامل خردورزی، تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله)، شاخص‌های عاطفی-روانی (شامل مهرورزی، دلبستگی ایمن، عزت‌بخشی و شفقت)، شاخص‌های اخلاقی-رفتاری (شامل عدالت محوری، صداقت، مسئولیت‌پذیری و انضباط) و شاخص‌های دینی-معنوی (شامل خداگرایی، آخرت‌اندیشی، عبادت و تذکر). این پژوهش نشان داد که از منظر احادیث و یافته‌های روانشناسی تربیتی در زمینه تربیت فرزند همپوشانی قابل توجهی وجود دارد، اگرچه نگاه روایات از جامعیت و عمق بیشتری برخوردار است. الگوی پیشنهادی این تحقیق می‌تواند مبنای مناسبی برای برنامه‌ریزی‌های آموزشی، مشاوره خانواده و تولید محتوای تربیتی در جامعه اسلامی باشد.

واژه‌های کلیدی: تربیت فرزند، خانواده سالم، روایات معصومان، روانشناسی تربیتی.

۱.مقدمه

خانواده به عنوان رکن اساسی جامعه و نخستین نهاد تربیتی، نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری شخصیت و منش افراد دارد. در عصر حاضر، خانواده با چالش‌های متعددی از جمله بحران هویت، تعارض نقش‌ها و تضعیف کارکردهای تربیتی روبرو است (سانتروک، ۲۰۱۷، ص۲۳۴). در این میان، تربیت فرزند به عنوان اصلی‌ترین وظیفه والدین، نیازمند الگوها و شاخص‌های روشن و جامعی است که بتواند خانواده را در رسیدن به سلامت و تعالی یاری رساند.

در جهان معاصر با سرعت فزاینده تحولات فرهنگی، اجتماعی و تکنولوژیک، الگوهای سنتی تربیت فرزند با چالش مواجه شده‌اند. والدین اغلب میان آموزه‌های دینی سنتی و یافته‌های علمی نوین سردرگم‌اند و سؤالات اساسی درباره اینکه چه الگویی برای تربیت فرزند، خانواده را سالم و پایدار می‌سازد، مطرح شده است. از یک سو، سبک‌های تربیتی مدرن (مانند والدگری مقتدرانه) در پژوهش‌های روانشناسی با پیامدهای مثبت همراه گزارش شده‌اند(بامریند، ۱۹۹۱، ص۶۸)، از سوی دیگر، آموزه‌های روایی بر ابعاد معنوی، اخلاقی و تربیت پایدار تأکید دارند (رضی، ۱۳۷۹، ۳۷۵؛ مطهری، ۱۳۷۸، ۱۷). نبود یک الگوی تلفیقی و بومی که بتواند نقاط قوت هر دو نگرش را تلفیق و پاسخگوی نیازهای خانواده‌های ایرانی باشد، خلأیی جدی محسوب می‌شود. افزون‌براین، با تضعیف ساختار خانواده، افزایش مشکلات روانی، ضعف ارتباطات بین‌نسلی و افزایش طلاق در کشور، آسیب‌شناسی و بازطراحی الگوی مؤثر تربیت فرزند، یک ضرورت جدی اجتماعی و فرهنگی است (باقری، ۱۳۹۵، ۵۶؛ یوسفی، ۱۳۹۹، ۴۷).

روانشناسی تربیتی به عنوان علمی که به مطالعه فرآیندهای یادگیری و تربیت می‌پردازد، یافته‌های ارزشمندی در زمینه تربیتی ارائه کرده است (وولفولک، ۲۰۱۹، ص۱۸۹). از سوی دیگر، متون دینی اسلام به ویژه روایات منقول از امامان معصوم(ع) به عنوان گنجینه‌ای از معارف ناب اسلامی، حاوی رهنمودهای عمیق تربیتی است که می‌تواند چراغ راه والدین در فرآیند تربیت باشد (حسینی، ۱۳۹۲، ص۱۵۶). تلفیق این دو دیدگاه می‌تواند الگویی کامل و همه‌جانبه برای تربیت فرزند در خانواده سالم ارائه دهد.

با مرور پیشینه تحقیق مشخص می‌شود اگرچه مطالعات متعددی در زمینه تربیتی انجام شده نظیر؛ خانواده و تربیت کودک اثر علی قائمی، اسلام و تربیت کودکان اثر احمد بهشتی و نگاهی دوباره به تربیت اسلامی اثر خسرو باقری اما پژوهشی که به طور جامع به ارائه الگوی تربیت فرزند از منظر روایات و روانشناسی تربیتی پرداخته باشد، مشاهده نمی‌شود. این خلأ پژوهشی، ضرورت انجام تحقیق حاضر را توجیه می‌کند.

سؤال اصلی این پژوهش آن است که شاخص‌های تربیت فرزند در خانواده سالم از دیدگاه روایات و روانشناسی تربیتی کدامند؟ و چه وجوه اشتراک و افتراقی بین این دو دیدگاه وجود دارد؟ هدف این تحقیق، استخراج و تبیین این شاخص‌ها و ارائه الگویی جامع برای تربیت است.

۲.روش تحقیق

این پژوهش با روش کیفی و با رویکرد تحلیل مضمون انجام شده است. جامعه پژوهشی شامل کلیه متون مربوط به روایات معصومان(ع) اعم از منابع اصیل روایی نظیر نهج البلاغه، الکافی کلینی، بحارالانوار مجلسی و نرم افزارهای مرتبط نظیر جامع الاحادیث، درایة النور، المنهج و ... و منابع معتبر روانشناسی تربیتی اعم از آثار معتبر از متخصصان نظیر بامریند، اریکسون و .. است. روش گردآوری اطلاعات، مطالعه اسنادی و تحلیل محتوای کیفی است و از منابع کتابخانه ای و نرم افزاری در تهیه داده ها و اطلاعات بهره برداری شده است. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون و تطبیقی استفاده شده است.

۳.یافته‌های تحقیق

الگوی پیشنهادی تربیت فرزند با تلفیق دیدگاه‌های روایی و روانشناسی، الگویی جامع و کاربردی برای تربیت در خانواده سالم ارائه می‌دهد. این الگو با پوشش دادن به تمام ابعاد وجودی انسان و توجه به ویژگی‌های فرهنگی جامعه اسلامی، می‌تواند راهنمای عملی برای والدین و مربیان در فرآیند تربیت باشد.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که الگوی تربیت فرزند در خانواده سالم از منظر روایات معصومان(ع) و روانشناسی در چهار حوزه اصلی قابل تبیین است. بین این دو دیدگاه همسویی قابل‌توجهی وجود دارد. الگوی پیشنهادی می‌تواند مبنای مناسبی برای برنامه‌ریزی‌های تربیتی باشد. اهم یافته های پژوهش عبارتست از:

اول: همگرایی در اصول اساسی

بین دیدگاه روایات و روانشناسی در زمینه اصول اساسی تربیتی همسویی قابل توجهی مشاهده می‌شود.هر دو دیدگاه بر اهمیت محبت آگاهانه (رضی ، ۱۳۷۹، ص۳۷۵؛ بامریند، ۱۹۹۱، ص۶۸)، عدالت‌ورزی (رضی ، ۱۳۷۹، ص۳۷۵؛ اولسون، ۲۰۰۰، ص۱۵۵) و تعادل در تربیت تأکید دارند. این همگرایی نشان‌دهنده جهان‌شمولی اصول تربیتی صحیح است.

دوم: جامعیت دیدگاه روایات اسلامی

اگرچه هر دو دیدگاه بر رشد همه‌جانبه تأکید دارند،اما نگاه روایی از جامعیت بیشتری برخوردار است. در حالی که روانشناسی عمدتاً بر ابعاد شناختی، عاطفی و اجتماعی تمرکز دارد (سانتروک، ۲۰۱۷، ص۲۴۵)، دیدگاه روایات معصومان(ع) علاوه بر این ابعاد، بعد معنوی و اخروی تربیت را نیز مورد توجه قرار می‌دهد (رضی ، ۱۳۷۹، ص۴۱۰)

سوم: تفاوت در مبانی فلسفی

مبانی فلسفی این دو دیدگاه دارای تفاوت‌های اساسی است. روانشناسی بر مبانی تجربی و مشاهده‌پذیر استوار است (وولفولک، ۲۰۱۹، ص۲۰)، در حالی که تعالیم روایی بر مبانی وحیانی و فلسفه الهی تربیت تأکید دارد (حسینی، ۱۳۹۲، ص۱۶۰). این تفاوت در مبانی، منجر به تفاوت در اهداف غایی تربیت شده است.

چهارم: شاخص‌های مشترک تربیت فرزند بر اساس یافته‌های پژوهش، در خانواده سالم عبارتند از:

ـــ تربیت عقلانی و پرورش تفکر انتقادی (هالپرن، ۲۰۱۴، ص۱۵۵؛ رضی ، ۱۳۷۹، ص۶۲۳)

ـــ ایجاد دلبستگی ایمن و رابطه عاطفی سالم (آینزورث، ۱۹۷۸، ص۵۵؛ رضی ، ۱۳۷۹، ص۳۷۵)

ـــ پرورش فضایل اخلاقی و مسئولیت‌پذیری (باندورا، ۱۹۷۷، ص۱۰۵؛ رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۱۵)

ـــ توجه به تفاوت‌های فردی و استعدادهای ذاتی (گاردنر، ۱۹۸۳، ص۱۲۵؛ رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۲۱)

پنجم: الگوی پیشنهادی تلفیقی

الگوی پیشنهادی این پژوهش با تلفیق یافته‌های دو دیدگاه، الگویی چهاربعدی ارائه می‌دهد که شامل ابعاد شناختی-عقلی، عاطفی-روانی، اخلاقی-رفتاری و دینی-معنوی است. این الگو دارای ویژگی‌های زیر است:

ـــ جامعیت و همه‌جانبه‌نگری

ـــ انعطاف‌پذیری و فرهنگ‌پذیری

ـــ عملی بودن و قابلیت اجرا

ـــ ریشه‌دار بودن در مبانی نظری قوی

۴.بحث و نتیجه گیری

مبانی نظری تربیت فرزند از دیدگاه روانشناسی

تربیت به مجموعه‌ای پیچیده از رفتارها، نگرش‌ها و تعاملات اطلاق می‌شود که والدین برای مراقبت، پرورش و راهنمایی فرزندان خود از تولد تا بزرگسالی به کار می‌گیرند (بامریند، ۱۹۹۱، ص۶۷). این فرآیند شامل تأمین نیازهای فیزیکی، عاطفی، اجتماعی و شناختی کودکان می‌شود.

خانواده سالم، خانواده‌ای است که در آن اعضا از سلامت روانی برخوردار بوده و کارکردهای اساسی خانواده به درستی انجام می‌شود(اولسون، ۲۰۰۰، ص۱۵۰). این خانواده‌ها دارای ویژگی‌های زیر هستند:

ـــ ارتباطات باز و صادقانه

ـــ انعطاف‌پذیری در نقش‌ها

ـــ حمایت عاطفی متقابل

ـــ حل مؤثر تعارضات

ـــ مرزهای مشخص و مناسب

شایستگی والدگری به توانایی والدین در ایجاد محیطی امن،باثبات و محرک برای رشد و توسعه کودک اطلاق می‌شود (دارلینگ و استینبرگ، ۱۹۹۳، ص۴۹۲). این شایستگی شامل مهارت‌های زیر است:

ـــ درک نیازهای رشدی کودک

ـــ پاسخگویی مناسب به نیازهای عاطفی

ـــ ایجاد ساختار و انضباط مناسب

ـــ پرورش استقلال تدریجی

نظریه‌های تربیت فرزند در روانشناسی

الف) نظریه سبک‌های تربیتی بامریند (۱۹۹۱)

بامریند سه سبک تربیتی اصلی را شناسایی کرد:

ـــ سبک مقتدرانه: گرمی و محبت با انتظارات و قوانین واضح

ـــ سبک مستبدانه: تأکید بر اطاعت و کنترل با گرمی کم

ـــ سبک سهل‌گیرانه: محبت زیاد با حداقل کنترل و نظارت(بامریند، ۱۹۹۱، ۶۸-۷۱)

ب) نظریه دلبستگی بالبی (۱۹۶۹)

بالبی بر اهمیت رابطه عاطفی اولیه بین کودک و مراقب اصلی تأکید کرد. بر اساس این نظریه؛

ـــ دلبستگی ایمن پایه سلامت روانی آینده است

ـــ کودک نیاز به پایگاه امن دارد

ـــ کیفیت دلبستگی بر روابط آینده تأثیر می‌گذارد(بالبی، ۱۹۶۹، ۴۰-۴۵).

ج) نظریه زمینه‌ای دارلینگ و استینبرگ (۱۹۹۳)

این نظریه بر تعامل بین سبک تربیتی و زمینه فرهنگی-اجتماعی تأکید دارد. عوامل مؤثر شامل:

ـــ زمینه فرهنگی و قومی

ـــ وضعیت اقتصادی-اجتماعی

ـــ حمایت اجتماعی

ـــ استرس‌های محیطی(دارلینگ و استینبرگ، ۱۹۹۳، ۴۹۲-۴۹۶).

د) نظریه سیستم‌های خانوادگی بوئن (۱۹۷۸)

بوئن خانواده را به عنوان یک سیستم عاطفی در نظر می‌گیرد. مفاهیم کلیدی این نظریه:

ـــ تفکیک خود

ـــ مثلث‌سازی

ـــ فرآیند عاطفی

ـــ انتقال چندنسلی(بوئن، ۱۹۷۸، ۸۰-۸۴).

ه) نظریه یادگیری اجتماعی باندورا (۱۹۷۷)

باندورا بر نقش مشاهده و الگوسازی در یادگیری تأکید می‌کند:

ـــ والدین الگوهای مهم رفتاری هستند

ـــ کودک از طریق مشاهده یاد می‌گیرد

ـــ تقویت و تنبیه بر رفتار تأثیر می‌گذارد(باندورا، ۱۹۷۷، ۴۵-۴۹)

شاخص‌های تربیت فرزند از منظر روانشناسی

الف) ایجاد دلبستگی ایمن

آینزورث(۱۹۷۸) دلبستگی ایمن را اساس رشد سالم می‌داند. ویژگی‌های والدین دارای دلبستگی ایمن عبارتست از:

ـــ پاسخگو به نیازهای کودک

ـــ حساس به نشانه‌های کودک

ـــ در دسترس عاطفی

ـــ ثبات در رفتار(آینزورث، ۱۹۷۸، ۵۰-۵۵)

ب) سبک تربیت مقتدرانه

بامریند(۱۹۹۱) این سبک را مؤثرترین روش تربیت فرزند می‌داند. ویژگی‌ها عبارتست از:

ـــ قوانین واضح و منطقی

ـــ گرمی و محبت

ـــ تشویق استقلال

ـــ ارتباط باز(بامریند، ۱۹۹۱، ۶۸-۷۲).

ج) ارتباط مؤثر

سانتروک(۲۰۱۷) بر اهمیت ارتباط مؤثر تأکید می‌کند. مهارت‌های ضروری عبارتست از:

ـــ گوش دادن فعال

ـــ بیان واضح انتظارات

ـــ احترام متقابل

ـــ حل تعارض سازنده(سانتروک، ۲۰۱۷، ۲۴۰-۲۴۶).

د) نظم‌دهی منطقی

وولفولک(۲۰۱۹) نظم‌دهی منطقی را شامل موارد زیر می‌داند:

ـــ قوانین واضح و متناسب با سن

ـــ پیامدهای منطقی

ـــ توضیح دلایل قوانین

ـــ ثبات در اجرا(وولفولک، ۲۰۱۹، ۱۹۵-۲۱۰).

ه) استقلال‌دهی تدریجی

اریکسون(۱۹۵۰) بر اهمیت رشد خودمختاری تأکید می‌کند. مراحل استقلال‌دهی عبارتست از:

ـــ دادن انتخاب‌های محدود در کودکی

ـــ افزایش تدریجی مسئولیت‌ها
ـــ احترام به تصمیم‌های مستقل
ـــ حمایت در صورت نیاز(اریکسون، ۱۹۵۰، ۶۰-۶۳).
و) الگوسازی مثبت
باندورا(۱۹۷۷) بر نقش الگوسازی در یادگیری تأکید می‌کند. والدین مؤثر، والدینی هستند که:
ـــ رفتارهای مطلوب را نمایش می‌دهند
ـــ ارزش‌های خود را عملی می‌کنند
ـــ در رفتار خود ثبات دارند
ز) پاسخگویی به نیازهای عاطفی(باندورا، ۱۹۷۷، ۱۰۰-۱۰۴).
بالبی(۱۹۶۹) پاسخگویی عاطفی را ضروری می‌داند. موارد مهم این رویکرد عبارتست از:
ـــ تشخیص احساسات کودک
ـــ تأیید احساسات
ـــ آموزش تنظیم هیجان
ـــ ایجاد محیط امن عاطفی(بالبی، ۱۹۶۹، ۴۵-۴۸).
ح) پرورش مهارت‌های تفکر
هالپرن(۲۰۱۴) پرورش تفکر انتقادی را مهم می‌داند. راهکارهای پرورش این تفکر عبارتست از:
ـــ تشویق به پرسشگری
ـــ آموزش حل مسئله
ـــ پرورش خلاقیت
ـــ تقویت تصمیم‌گیری(هالپرن، ۲۰۱۴، ۱۵۰-۱۵۳).

عوامل مؤثر بر روابط والدین و فرزند:

الف) عوامل فردی:
ـــ شخصیت والدین
ـــ تاریخچه رشد خود والدین
ـــ باورها و انتظارات
ـــ مهارت‌های والدگری
ب) عوامل محیطی:
ـــ حمایت اجتماعی
ـــ استرس‌های زندگی
ـــ منابع اقتصادی
ـــ فرهنگ و جامعه
ج) عوامل مربوط به کودک:
ـــ خلق و خو
ـــ نیازهای ویژه
ـــ سن و مرحله رشدی

ـ سبک دلبستگی(سانتروک، ۲۰۱۷، ۲۴۰؛ هالپرن، ۲۰۱۴، ۱۵۰)

چالش‌های تربیت فرزند در عصر حاضر

الف) تأثیر فناوری:

ـ کاهش تعامل چهره به چهره

ـ دسترسی به اطلاعات نامناسب

ـ تغییر در شیوه‌های ارتباطی

ب) تغییرات اجتماعی:

ـ تغییر ساختار خانواده

ـ اشتغال والدین

ـ فشارهای اقتصادی

ج) انتظارات فرهنگی:

ـ تناقض در انتظارات

ـ فشار برای موفقیت

ـ تغییر ارزش‌ها

مبانی روانشناسی، تربیت فرزند را به عنوان فرآیندی پیچیده و چندبعدی در نظر می‌گیرد که تحت تأثیر عوامل مختلف فردی، محیطی و فرهنگی قرار دارد. تربیت مؤثر مستلزم آگاهی از نظریه‌های رشد، درک نیازهای رشدی کودک و به‌کارگیری مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی مناسب است. این دیدگاه بر اهمیت تعامل مثبت، پاسخگویی به نیازها و پرورش همه‌جانبه کودک تأکید دارد.

مبانی تربیت فرزند در روایات معصومان(ع)

فلسفه تربیت در روایات:

الف) نگاه هستی‌شناختی به تربیت

از منظر روایات، انسان موجودی است دارای فطرتی خداگرا و حقیقت‌جو. حضرت علی(ع) در خطبه اول نهج البلاغه می‌فرمایند: "فَبَعَثَ فِيهِمْ رُسُلَهُ وَ وَاتَرَ إِلَيْهِمْ أَنْبِيَاءَهُ لِيَسْتَأْدُوهُمْ مِيثَاقَ فِطْرَتِهِ" (رضی ، ۱۳۷۹، ص۴۱). این بیان نشان می‌دهد که فلسفه تربیت از دیدگاه ایشان، بیداری فطرت خداجوی انسان و کمک به شکوفایی استعدادهای ذاتی اوست.

ب) هدف‌مندی تربیت

در روایتی از امام علی(ع) آمده است: "أَلْعَقْلُ غَرِيزَةٌ تَزْدَادُ بِالْعِلْمِ وَ التَّجَارِبِ" (آمدی، بی تا، ص ۶۷). از این منظر، هدف تربیت، رشد و تعالی همه‌جانبه انسان در ابعاد مختلف است. تربیت تنها به بعد شناختی محدود نمی‌شود، بلکه شامل ابعاد عاطفی، اخلاقی و معنوی نیز می‌گردد.

اصول کلی تربیت در روایات معصومان(ع)

الف) اصل تقدم تربیت بر تعلیم

امام علی(ع)در نامه ۳۱ می‌فرمایند: "قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أُلْقِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبِلَتْهُ" (رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۱۲). این بیان نشان می‌دهد که دوران کودکی و نوجوانی، دوران پذیرش و شکل‌گیری شخصیت است و تربیت باید پیش از تثبیت عادات ناپسند آغاز شود

ب) اصل تعادل و میانه‌روی

در کلام علوی(ع) آمده: "ولیکن احب الْأُمُورِ الیک أَوْسَطُهَا" (رضی ، ۱۳۷۹، ص۴۸۲)

ج) اصل تفاوت‌های فردی

امام علی(ع) می‌فرمایند: "لاَ تَقْسِرُوا أَوْلاَدَكُمْ عَلَى آدَابِكُمْ فَإِنَّهُمْ مَخْلُوقُونَ لِزَمَانٍ غَيْرِ زَمَانِكُمْ" (ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ج۲۰، ۲۶۷). این بیان عمیق، به والدین هشدار می‌دهد که در تربیت فرزندان، شرایط زمانه و ویژگی‌های فردی آنان را در نظر بگیرند

د) اصل تدریج در تربیت

امام علی(ع)در خطبه ۱۹۸ بر اهمیت تدریج در ترویج و تربیت اسلام و ستونهای دین تأکید می‌کنند(رضی ، ۱۳۷۹، ص۳۲۱). این بیان نشان می‌دهد که تربیت فرآیندی تدریجی و نیازمند صبر و حوصله است.

ه) اصل عزت‌بخشی

امام علی(ع)در حکمت ۴۴۹ می‌فرمایند: "مَنْ كَرُمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ هَانَتْ عَلَيْهِ شَهَوَاتُهُ" (رضی ۱۳۷۹، ص۵۷۲). بر اساس این اصل، والدین باید حرمت و عزت نفس فرزندان را حفظ کنند و آنان را با توهین و تحقیر نشکنند.

و) اصل مسئولیت‌پذیری

در نامه ۳۱ حضرت با وصیت به فرزندش بر لزوم مسئولیت پذیری تأکید می کنند. این بیان نشان می‌دهد که والدگری مسئولیتی بزرگ و امانتی الهی است که والدین در برابر آن پاسخگو خواهند بود

شاخص‌های تربیت فرزند در روایات معصومان(ع)

الف) تربیت دینی و معنوی

امام علی(ع)در خطبه ۱۰۵ مردم را به جایگاه اهل بیت و لزوم اخذ معارف از آنها توجه می دهند(رضی ، ۱۳۷۹، ص۲۳۴). این بیان بر اهمیت تربیت دینی به عنوان محور اصلی تربیت تأکید دارد.

ب) عدالت در برخورد با فرزندان

در کلام نبوی(ص) بر اهمیت عدالت میان فرزندان تأکید شده است(مجلسی، ۱۳۱۵ق، ج۱۰۴، ۹۲). عدالت در برخورد با فرزندان، از مهم‌ترین شاخص‌های والدگری است.

ج) محبت و احسان

امام علی(ع)در حکمت ۲۱۱ می‌فرمایند: "المودة قرابة مستفادة" (رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۴۲). این بیان بر اهمیت محبت و احسان به عنوان ابزاری مؤثر در تربیت تأکید دارد.

د) تعقل‌گرایی و خردورزی

امام علی(ع)در حکمت ۵۴ می‌فرمایند: "لاَ غِنَى كَالْعَقْلِ" (رضی ، ۱۳۷۹، ص۶۲۳). این بیان نشان می‌دهد که پرورش عقل و خرد، از اهداف اصلی تربیت است.

ه) مسئولیت‌پذیری

امام علی(ع)در خطبه ۱۶۷ می‌فرمایند: "اِتَّقُوا اللَّهَ فِی عِبَادِهِ وَ بِلادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْؤُلُونَ حَتَّى عَنِ الْبِقَاعِ وَ الْبَهَائِمِ" (رضی ، ۱۳۷۹، ص۲۸۹). این بیان، حس مسئولیت‌پذیری را در همه ابعاد زندگی ضروری می‌داند.

و) صبر و شکیبایی

امام علی(ع)در حکمت ۸۲ می‌فرمایند: "الصَّبْرُ مِنَ الْإِيمَانِ بِمَنْزِلَةِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ" (رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۰۸). این بیان بر اهمیت صبر و شکیبایی در فرآیند تربیت تأکید دارد.

ز) راستی و درستکاری

امام علی(ع)در خطبه ۴۱ می‌فرمایند: «وفا همراه راستی است، که سپری محکم تر و نگهدارنده تر از آن سراغ ندارم» (رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۱۵). این بیان نشان می‌دهد که راستی و درستکاری، از پایه‌های اساسی تربیت اخلاقی است.

روش‌های تربیت فرزند در روایات معصومان(ع)

الف) روش الگویی

امام علی(ع)در خطبه ۱۶۰ در توصیف پیامبر(ص) می‌فرمایند: "وَ كَانَ يَجْلِسُ جِلْسَةَ الْعَبْدِ وَ يَأْكُلُ أَكْلَ الْعَبْدِ" (رضی، ۱۳۷۹، ص۲۷۵). این بیان نشان می‌دهد که بهترین روش تربیت، ارائه الگوی عملی است.

ب) روش پرسش و پاسخ

در بسیاری از خطب و حکمت‌های نهج‌البلاغه از جمله خطب ۳، ۱۲ و...، امام علی(ع) از روش پرسش و پاسخ برای تفهیم مطالب استفاده می‌کنند. این روش، مخاطب را به تفکر و تعقل وامی‌دارد(رضی، ۱۳۷۹، ۱۵-۲۰؛ ۲۳۰-۲۳۱).

ج) روش تمثیل و تشبیه

امام علی(ع)در نامه ۳۱ از تشبیه زیبای "قلب نوجوان به زمین کشت نشده" استفاده می‌کنند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۱۲). این روش، درک مفاهیم تربیتی را برای مخاطب آسان‌تر می‌سازد.

د) روش تذکر و یادآوری

در آیه ۶۹ اعراف آمده که «نعمتهای خدا را به یادآورید تا رستگار شوید». این روش، بر اهمیت تذکر و یادآوری در تربیت تأکید دارد.

موانع تربیت فرزند از دیدگاه روایات

الف) غفلت و بی‌توجهی

امام علی(ع) می‌فرمایند: "مَنْ غَفَلَ جهل" (آمدی، بی تا، ح۷۶۸۶). این بیان نشان می‌دهد که غفلت و بی‌توجهی والدین، از موانع مهم تربیت صحیح است.

ب) سخت‌گیری و خشونت

امام علی(ع)در نامه ۳۱ می‌فرمایند: «با آنکه با تو درشتی کند، نرمی نمای تا او نیز با تو نرم شود». (رضی ، ۱۳۷۹، ص۳۷۶). این بیان هشدار می‌دهد که سخت‌گیری و خشونت، کینه و دشمنی به بار می‌آورد.

ج) تبعیض و بی‌عدالتی

امام علی(ع)در سخنان مختلف بر لزوم رعایت عدالت تأکید می‌کنند. این عدالت چه در جامعه و چه در محیط خانواده از ضروریات تربیتی است چنانکه این اصل در نامه ۵۳ مورد تأکید قرار گرفته است. تبعیض بین فرزندان، از موانع مهم ایجاد فضای سالم تربیتی است(رضی، ۱۳۷۹، ۴۵۰).

د) عدم ثبات رفتاری

امام علی(ع)در حکمت ۳۵۲ می‌فرمایند: «بیشتر کارت را به زن و فرزندت اختصاص مده ، زیرا اگر آنها دوستان خدا باشند، خداوند دوستان خود را ضایع نگذارد و اگر دشمنان او باشند، جرا باید همه همت و کار تو صرف دشمنان خدا شود». (رضی ، ۱۳۷۹، ص۶۰۸). این بیان نشان می‌دهد که عدم ثبات رفتاری والدین، از موانع مؤثر در تربیت است.

مبانی تربیت فرزند در روایات، مبتنی بر نگاهی جامع به انسان و ابعاد مختلف وجودی اوست. این مبانی، شامل اصول، شاخص‌ها، روش‌ها و موانع تربیتی است که در کنار هم، نظامی منسجم از تربیت را ارائه می‌دهند. تربیت فرزند از دیدگاه روایات، مسئولیتی الهی و امانتی بزرگ است که موفقیت در آن، مستلزم آگاهی، تعهد و عمل بر اساس تعالیم اسلامی است.

تحلیل تطبیقی شاخص‌های تربیت فرزند

جدول ۱-کدهای گزینشی

کد گزینشی	توضیح
شاخص های شناختی- عقلی	پرورش عقل، تفکر انتقادی، خلاقیت، حل مسئله
شاخص های عاطفی- روانی	دلبستگی ایمن، مهرورزی، عزت بخشی، شفقت
شاخص های اخلاقی- رفتاری	عدالت، صداقت، مسئولیت پذیری، انضباط
شاخص های دینی- معنوی	خداگرایی، آخرت اندیشی، عبادت، تذکر

شاخص‌های شناختی-عقلی

الف) از دیدگاه روانشناسی تربیتی

پیاژه(۱۹۵۲، ص۹۵) در نظریه رشد شناختی خود بر اهمیت تطابق روش‌های تربیتی با مراحل رشد شناختی کودک تأکید می‌کند. وی معتقد است کودکان در هر مرحله از رشد، توانایی‌های شناختی خاصی دارند که باید در فرآیند تربیت مورد توجه قرار گیرد. به عنوان مثال، در مرحله عملیات عینی (۱۱-۷ سالگی)، کودک توانایی درک مفاهیم انتزاعی را ندارد و آموزش باید مبتنی بر مثال‌های عینی باشد.

ویگوتسکی (۱۹۷۸، ص۴۰) در نظریه منطقه تقریبی رشد، بر اهمیت راهنمایی و حمایت والدین در یادگیری تأکید می‌کند. از دیدگاه او، والدین با ایجاد چالش‌های مناسب و ارائه حمایت به موقع، می‌توانند به رشد شناختی کودک کمک کنند.

گاردنر (۱۹۸۳، ص۱۲۰) با نظریه هوش‌های چندگانه، بر تنوع توانایی‌های شناختی تأکید دارد. از این دیدگاه، والدین باید زمینه‌ی پرورش انواع هوش‌ها (زبانی، منطقی-ریاضی، فضایی، بدنی-جنبشی، موسیقایی، میان‌فردی، درون‌فردی و طبیعت‌گرا) را فراهم کنند.

ب) از دیدگاه روایات

امام علی(ع)در حکمت ۳۸، عقل را "گران‌بهاترین سرمایه" معرفی می‌کنند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۶۲۳). ایشان در این حکمت تأکید می‌کنند که هیچ سرمایه‌ای ارزشمندتر از عقل نیست و والدین باید در پرورش این سرمایه کوشا باشند.

در خطبه ۱، امام علی(ع) بر اهمیت علم‌آموزی و خردورزی تأکید می‌کنند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۴۱). ایشان هدف از بعثت پیامبران را بیداری عقل‌ها و شکوفایی استعدادهای فکری می‌دانند.

در نامه ۳۱، امام علی(ع) به امام حسن(ع) توصیه می‌کنند که پیش از آنکه دل‌ها سخت و عقل‌ها به امور دیگر مشغول شوند، به تربیت و آموزش بپردازند. این توصیه نشان‌دهنده اهمیت توجه به زمان‌بندی در تربیت شناختی است.

ج) تحلیل تطبیقی

بین دو دیدگاه در زمینه تربیت شناختی همسویی قابل توجهی وجود دارد.هر دو بر اهمیت پرورش قوای عقلانی تأکید دارند. تفاوت اصلی در این است که در دیدگاه اسلامی، عقل علاوه بر بعد شناختی، بعد معنوی نیز دارد و به عنوان ابزار شناخت خداوند و درک حقایق متافیزیکی مورد توجه قرار می‌گیرد.

شاخص‌های عاطفی-روانی

الف) از دیدگاه روانشناسی تربیتی

بالبی(۱۹۶۹، ص۴۵) در نظریه دلبستگی، بر اهمیت ایجاد دلبستگی ایمن در سال‌های اولیه زندگی تأکید می‌کند. از دیدگاه او، کودکانی که دلبستگی ایمن دارند، در بزرگسالی از سلامت روانی بیشتری برخوردار خواهند بود.

اریکسون (۱۹۵۰، ص۶۰) در نظریه رشد روانی-اجتماعی، مراحل مختلف رشد عاطفی را ترسیم می‌کند. به عنوان مثال، در مرحله اول (اعتماد در برابر بی‌اعتمادی)، نقش والدین در ایجاد حس اعتماد در کودک بسیار حیاتی است.

گلمن (۱۹۹۵، ص۷۵) با مفهوم هوش هیجانی، بر اهمیت پرورش مهارت‌های عاطفی تأکید می‌کند. از دیدگاه او، والدین باید به کودکان کمک کنند تا احساسات خود را شناسایی کرده و آن‌ها را به طور مناسب ابراز کنند.
(Faegh, M., & Rahimipour, G. (2023),116)

ب) از دیدگاه روایات

امام علی(ع)در نامه۵۳ به مالک اشتر، بر اهمیت مهرورزی و عطوفت در روابط تأکید می‌کنند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۳۷۵). ایشان می‌فرمایند: "دل‌های مردم، ناآرام است که اگر کسی آن را به خود مایل کند، به او روی می‌آورد".

در نامه ۵۳، امام علی(ع) بر لزوم همراهی محبت با تربیت تأکید می‌کنند. ایشان می‌فرمایند: "کسی که بر تو سلطه دارد، اگر از تو بترسد، در ظاهر مطاعت می‌کند و اگر دوستت داشته باشد، از جان و دل اطاعت می‌کند".
(Faegh, M., & Roshan, M. (2025))

در روایات معصومان(ع) بر اهمیت برقراری روابط عاطفی گرم با کودکان تأکید می‌کنند و می‌فرمایند: "کودکان خود را دوست بدارید و با آنان ترحم کنید"(کلینی، ۱۳۶۹، ج۶، ۴۹).

ج) تحلیل تطبیقی

هر دو دیدگاه بر اهمیت روابط عاطفی گرم و صمیمی در تربیت تأکید دارند.تفاوت اصلی در این است که در دیدگاه اسلامی، محبت و عطوفت علاوه بر آثار روانشناختی، بعد معنوی نیز دارد و به عنوان تجلی رحمت الهی مورد توجه قرار می‌گیرد.

شاخص‌های اخلاقی-رفتاری

الف) از دیدگاه روانشناسی تربیتی

باندورا(۱۹۷۷، ص۱۰۵) در نظریه یادگیری اجتماعی، بر اهمیت الگوسازی در تربیت اخلاقی تأکید می‌کند. از دیدگاه او، کودکان با مشاهده رفتار والدین، ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی را یاد می‌گیرند.

کلبرگ (۱۹۸۱، ص۱۲۳) در نظریه رشد اخلاقی، شش مرحله برای رشد قضاوت اخلاقی ترسیم می‌کند. والدین با درک این مراحل می‌توانند به رشد اخلاقی کودکان کمک کنند.

فرانکل (۱۹۴۶، ص۷۵) بر مسئولیت‌پذیری به عنوان یک ارزش اخلاقی اساسی تأکید می‌کند. از دیدگاه او، والدین باید حس مسئولیت‌پذیری را در کودکان تقویت کنند.

ب) از دیدگاه روایات

امام علی(ع)در خطبه ۴۱، راستی و درستکاری را از اصول اساسی تربیت معرفی می‌کنند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۱۵). ایشان می‌فرمایند: "راستی و درستکاری، بهترین سیاست است".

در خطبه ۱۶۸، امام علی(ع) بر اهمیت عمل صالح تأکید می‌کنند و می‌فرمایند: "عمل صالح را وسیله تقرب به خداوند قرار دهید".

در نامه ۳۱، امام علی(ع) بر لزوم رعایت عدالت در همه امور از جمله تربیت کودکان تأکید می‌کنند. ایشان می‌فرمایند: "میان کودکان خود به عدالت رفتار کنید".

ج) تحلیل تطبیقی

هر دو دیدگاه بر اهمیت تربیت اخلاقی و پرورش فضایل اخلاقی تأکید دارند.تفاوت اصلی در این است که در دیدگاه اسلامی، ارزش‌های اخلاقی ریشه در وحی و تعالیم دینی دارند و به عنوان راهنمای سعادت دنیوی و اخروی مورد توجه قرار می‌گیرند.

شاخص‌های دینی-معنوی

الف) از دیدگاه روانشناسی تربیتی

یونگ(۱۹۳۳، ص۸۸) بر اهمیت بعد معنوی در سلامت روان تأکید می‌کند. از دیدگاه او، معنویت بخش جدایی‌ناپذیر شخصیت انسان است.

مازلو (۱۹۶۲، ص۱۰۲) در هرم سلسله مراتب نیازها، خودشکوفایی را به عنوان عالی‌ترین نیاز انسان معرفی می‌کند که با بعد معنوی ارتباط نزدیکی دارد.

فرانکل (۱۹۴۶، ص۷۵) معناجویی را محور اصلی سلامت روان می‌داند و معتقد است والدین باید زمینه‌ی کشف معنا و هدف زندگی را برای کودکان فراهم کنند.

ب) از دیدگاه روایات

امام علی(ع)در خطبه ۱، هدف از بعثت پیامبران را تربیت دینی و ادب‌آموزی می‌دانند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۴۱). ایشان می‌فرمایند: "خداوند پیامبران خود را فرستاد تا گنجینه‌های عقل را آشکار کنند".

امام علی(ع) بر اهمیت خودسازی و تقوا تأکید می‌کنند. ایشان می‌فرمایند: "خودسازی، بالاترین خرد است" (آمدی، بی تا، ج۱، ۶۴).

در نامه ۳۱، امام علی(ع) بر لزوم توجه به بعد معنوی در تربیت تأکید می‌کنند و می‌فرمایند: "دل‌ها را با پند و موعظه زنده کنید".

ج) تحلیل تطبیقی

هر دو دیدگاه بر اهمیت بعد معنوی در تربیت تأکید دارند.تفاوت اصلی در این است که در دیدگاه اسلامی، معنویت مبتنی بر رابطه با خداوند و تعالیم وحیانی است، در حالی که در روانشناسی، معنویت بیشتر به عنوان یک نیاز درونی و روانشناختی مورد توجه قرار می‌گیرد.

تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که بین دیدگاه روایات و روانشناسی تربیتی در زمینه شاخص‌های والدگری همسویی قابل توجهی وجود دارد. هر دو دیدگاه بر اهمیت توجه به ابعاد مختلف رشد (شناختی، عاطفی، اخلاقی و معنوی) تأکید دارند. تفاوت‌های موجود عمدتاً ناشی از مبانی فلسفی و جهان‌بینی این دو دیدگاه است. در دیدگاه اسلامی، تربیت در چارچوب رابطه انسان با خداوند معنا می‌یابد، در حالی که در روانشناسی، تربیت بیشتر بر اساس نیازهای درونی و اجتماعی انسان مورد توجه قرار می‌گیرد.

جدول ۲-کدهای محوری حاصل از تحلیل تطبیقی

حوزه	اشتراک	افتراق
شناختی	تأکید بر پرورش عقل	در اسلام عقل ابزار شناخت خدا نیز هست
عاطفی	اهمیت دلبستگی ایمن و محبت	در اسلام محبت تجلی رحمت الهی است
اخلاقی	نقش الگوسازی و مسئولیت پذیری	ریشه اخلاق در اسلام وحیانی است
معنوی	توجه به معنا و سلامت روان	در اسلام معنویت مبتنی بر رابطه با خداست

الگوی پیشنهادی تربیت فرزند در خانواده سالم

ابعاد الگو

کدهای مربوط به ابعاد الگو: شناختی-عقلی، عاطفی-روانی، اخلاقی-رفتاری، دینی-معنوی.

الف) بعد شناختی-عقلی

این بعد شامل پرورش قوای فکری و عقلانی فرزندان است.از دیدگاه روانشناسی تربیتی، والدین باید زمینه‌ی رشد مهارت‌های تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله را فراهم کنند (هالپرن، ۲۰۱۴، ص۱۵۵). پیاژه (پیاژه، ۱۹۵۲، ص۹۵) بر اهمیت تطابق مراحل رشد شناختی با روش‌های تربیتی تأکید می‌کند. در روایات، امام علی(ع) در حکمت ۳۸ عقل را به عنوان "گران‌بهاترین سرمایه" معرفی می‌کنند (رضی، ۱۳۷۹، ص۶۲۳). همچنین در خطبه ۱ بر اهمیت علم‌آموزی و خردورزی تأکید شده است (رضی ، ۱۳۷۹، ص۴۱).

ب) بعد عاطفی-روانی

این بعد به رشد سلامت عاطفی و روانی فرزندان می‌پردازد.گلمن (گلمن، ۱۹۹۵، ص۷۵) هوش هیجانی را به عنوان عاملی کلیدی در موفقیت زندگی معرفی می‌کند. بالبی (بالبی، ۱۹۶۹، ص۴۵) و آینزورث (آینزورث، ۱۹۷۸، ص۵۵) بر اهمیت دلبستگی ایمن در سال‌های اولیه زندگی تأکید دارند. در روایات آمده از جمله، امام علی(ع) در نامه ۵۳ به مالک اشتر بر اهمیت مهرورزی و عطوفت اشاره می‌کنند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۳۷۵). همچنین بر لزوم همراهی محبت با تربیت تأکید شده است.

ج) بعد اخلاقی-رفتاری

این بعد به پرورش فضایل اخلاقی و رفتارهای شایسته می‌پردازد(باندورا ۱۹۷۷، ص۱۰۵). بر نقش الگوسازی والدین در شکل‌گیری رفتارهای اخلاقی تأکید می‌کند. باقری (باقری، ۱۳۹۵، ص۷۵) در تحلیل تربیت اسلامی، فضیلت‌مداری را محور اصلی می‌داند. در تعالیم روایی از جمله، امام علی(ع) در خطبه۴۱ راستی و درستکاری را از اصول اساسی تربیت معرفی می‌کنند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۵۱۵). همچنین در خطبه ۱۶۸ بر اهمیت عمل صالح تأکید شده است.(Faegh, M. (2023),10)

د) بعد دینی-معنوی

این بعد به پرورش باورهای دینی و معنوی می‌پردازد.فرانکل (فرانکل،۱۹۴۶، ص۷۵) معناجویی را از نیازهای اساسی انسان می‌داند. مطهری (مطهری، ۱۳۷۸، ص۲۵۰) تربیت دینی را اساس سعادت انسان معرفی می‌کند. در نهج‌البلاغه، امام علی(ع) در خطبه ۱ هدف از بعثت پیامبران را تربیت دینی و ادب‌آموزی می‌دانند (رضی ، ۱۳۷۹، ص۴۱).

ویژگی‌های الگو

کدهای مربوط به ویژگیهای الگو: جامعیت، انعطاف پذیری،عملی بودن، فرهنگ پذیری.

الف) جامعیت

الگوی پیشنهادی از جامعیت لازم برخوردار است و تمام ابعاد وجودی انسان را در بر می‌گیرد.ویگوتسکی (ویگوتسکی، ۱۹۷۸، ص۴۰) بر اهمیت توجه به همه ابعاد رشد در تربیت تأکید می‌کند. در روایات از جمله در تعالیم امام علی(ع) در خطبه ۸۳ به جامعیت اسلام در پاسخگویی به همه نیازهای انسان اشاره می‌کنند(فائق، ۲۰۲۰، ۵۷).

ب) انعطاف‌پذیری

این الگو قابلیت انطباق با شرایط مختلف و ویژگی‌های فردی را داراست.گاردنر (۱۹۸۳، ص۱۲۰) با نظریه هوش‌های چندگانه بر تفاوت‌های فردی در یادگیری تأکید می‌کند. در روایات از جمله در حکمت ۷۰ بر لزوم رعایت تفاوت‌های فردی در تربیت اشاره می‌کنند.

ج) عملی بودن

الگوی پیشنهادی قابلیت اجرا در موقعیت‌های واقعی زندگی را دارد.سیگل (۱۹۹۹، ص۸۵) بر اهمیت کاربردی بودن نظریه‌های تربیتی تأکید می‌کند. در روایات، بر لزوم عملگرایی در مدیریت تأکید می‌کنند.

د) فرهنگ‌پذیری

این الگو قابلیت انطباق با فرهنگ اسلامی-ایرانی را داراست.بروکس (۲۰۰۱، ص۱۴) بر اهمیت توجه به زمینه فرهنگی در تربیت تأکید می‌کند. در روایات از جمله در آموزه های امام علی(ع) در خطبه ۱۹۲ بر هویت دینی و فرهنگی جامعه تأکید می‌کنند.

راهکارهای اجرایی الگو

کدهای مربوط به راهکارهای اجرایی: پرسشگری، ارتباط عاطفی، الگوسازی اخلاقی، فعالیت دینی خانوادگی.

الف) در بعد شناختی-عقلی

- تشویق به پرسشگری و تحقیق

ـــ تقویت مهارت‌های حل مسئله

ـــ پرورش تفکر انتقادی

ـــ ایجاد محیط غنی برای یادگیری

ب) در بعد عاطفی-روانی

ـــ برقراری ارتباط عاطفی گرم

ـــ ایجاد فضای امن برای بیان احساسات

ـــ تقویت هوش هیجانی

ـــ پاسخگویی به موقع به نیازهای عاطفی

ج) در بعد اخلاقی-رفتاری

ـــ الگوسازی عملی فضایل اخلاقی

ـــ ایجاد فرصت برای تمرین رفتارهای اخلاقی

ـــ تقویت مسئولیت‌پذیری

ـــ آموزش مهارت‌های اجتماعی

د) در بعد دینی-معنوی

ـــ ایجاد علاقه به معنویات از طریق داستان‌ها

ـــ مشارکت در فعالیت‌های دینی خانوادگی

ـــ پاسخگویی به سؤالات دینی کودکان

ـــ الگوسازی رفتارهای دینی

ارزیابی الگو

الگوی پیشنهادی از چند جهت دارای مزیت است:

ـــ توجه همزمان به ابعاد مختلف رشد

ـــ انطباق با فرهنگ اسلامی-ایرانی

ـــ قابلیت اجرا در شرایط واقعی

ـــ پشتوانه نظری قوی از دو منبع معتبر

با این حال، موفقیت در اجرای این الگو مستلزم:

ـــ آگاهی و مهارت والدین

ـــ هماهنگی بین نهادهای تربیتی

ـــ توجه به شرایط و امکانات خانواده

ـــ انعطاف در اجرا بر اساس ویژگی‌های فردی

نتیجه گیری:

پژوهش حاضر نشان داد که تلفیق دیدگاه‌های اسلامی و روانشناسی تربیتی می‌تواند به ارائه الگویی جامع و کاربردی برای تربیت فرزند در خانواده سالم بینجامد.الگوی پیشنهادی با پوشش دادن به تمام ابعاد وجودی انسان و توجه به نیازهای دنیوی

و اخروی، می‌تواند راهنمای عملی مناسبی برای والدین، مربیان و سیاست‌گذاران تربیتی باشد. موفقیت در اجرای این الگو مستلزم همکاری نهادهای خانواده، آموزش و پرورش و رسانه‌ها است.

پیشنهادها

۱. اجرای کارگاه‌های آموزشی والدگری بر اساس الگوی پیشنهادی.

۲.گنجاندن مفاهیم مرتبط در کتب درسی.

۳. انجام تحقیقات بیشتر در زمینه کاربست الگو.

منابع

فارسی

۱.آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم، (بی تا)، قم:دارالکتب الاسلامیۀ.
۲. رضی، محمد، نهج‌البلاغه، (۱۳۷۹)، ترجمه محمد دشتی، قم: نشر مشرقین.
۳. بهشتی، احمد، اسلام و تربیت کودکان، (۱۳۹۰)، تهران: انتشارات بعثت.
۴. حسینی، سیداحمد، تربیت از دیدگاه نهج‌البلاغه، (۱۳۹۲)، قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۵. دلاور، علی، روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، (۱۳۹۵)، تهران: انتشارات رشد.
۶. شفیع‌آبادی، عبدالله، نظریه‌های مشاوره و روان درمانی، (۱۳۹۶)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
7. فائق، مجتبی، آسیب شناسی کارگزاران حکومت از دیدگاه نهج البلاغه، (۲۰۲۰)، تهران: انتشارات بنیاد نهج البلاغه.
8. قائمی، علی، خانواده و تربیت کودک، (۱۳۹۱)، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
9.کلینی، محمد، الکافی، (۱۳۶۹)، قم: دارالحدیث.
10.مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، (۱۳۱۵ق)، قم: دارالکتب الاسلامیۀ.
11. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، (۱۳۷۸)، تهران: انتشارات صدرا.
12. ناظم، فاطمه، مبانی تربیت اخلاقی در نهج‌البلاغه، (۱۳۹۰)، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشنامه نهج‌البلاغه، (۱)، ۹۴-۷۵.
13. باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، (۱۳۹۵)، تهران: انتشارات مدرسه.
14. شعاری نژاد، علی اکبر، فلسفه آموزش و پرورش، (۱۳۹۲)، تهران: انتشارات اطلاعات.

عربی

15. ابن‌ابی‌الحدید، عبدالحمید، شرح نهج البلاغه، (۱۴۰۴ق)، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

لاتین

16.Ainsworth, M. D. S., Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. (1978). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
17.Bandura, A., Social learning theory. (1977). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
18.Baumrind, D., The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. (1991). Journal of Early Adolescence, 11(1), 56-95.
19.Bowen, M., Family therapy in clinical practice. (1978). New York: Jason Aronson.
20.Bowlby, J., Attachment and loss. (1969). Vol. 1. Attachment. New York: Basic Books.
21.Darling, N., & Steinberg, L., Parenting style as context: An integrative model. (1993). Psychological Bulletin, 113(3), 487-496.
22.Frankl, V. E., Man's search for meaning. (1946). Boston: Beacon Press.
23.Halpern, D. F., Thought and knowledge: An introduction to critical thinking. (2014). Psychology Press.
24.Olson, D. H., Circumplex model of marital and family systems. (2000). Journal of Family Therapy, 22(2), 144-167.
25.Santrock, J. W., Educational psychology. (2017). New York: McGraw-Hill.
26.Woolfolk, A., Educational psychology. (2019). Pearson Education.
27.Erikson, E. H., Childhood and society. (1950). New York: Norton.
28.Piaget, J., The origins of intelligence in children. (1952). New York: International Universities Press.
29Vygotsky, L. S., Mind in society. (1978). Cambridge, MA: Harvard University Press.
30.Gardner, H., Frames of mind: The theory of multiple intelligences. (1983). New York: Basic Books.
31.Goleman, D., Emotional intelligence. (1995). New York: Bantam Books.
32.Siegel, D. J., The developing mind. (1999). New York: Guilford Press.
33.Brooks, R. B., Fostering motivation, hope, and resilience in children with learning disorders. (2001). Annals of Dyslexia, 51, 9-20.

34. Faegh, M. (2023). The Place of Intelligence in Human Training from The Viewpoint of Islamic Doctrine. *PAKISTAN ISLAMICUS (An International Journal of Islamic & Social Sciences)*, *3*(1), 01-19.
۳۵. Faegh, M., & Rahimipour, G. (2023). The necessity of public military preparation based on verse 60 of Surah Anfal; centered on Shia interpretations. *Strategic management attitude*, *1*(3), 114-135.
36. Faegh, M., & Roshan, M. (2025). Jurisprudential review and analysis of the method of repentance verification approved in 1403 With an emphasis on the Qur'an and hadiths. *Religious Researches*.